

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนแนวความคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการปรับปรุงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน โดยมีรายละเอียดของเนื้อหาสาระ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
 - 1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 1.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วม
 - 1.3 เงื่อนไขการมีส่วนร่วม
 - 1.4 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม
 - 1.5 การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วม
 - 1.6 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
 - 1.7 ระดับการมีส่วนร่วม
 - 1.8 แนวทางการมีส่วนร่วม
2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับมูลฝอยและการจัดการมูลฝอย
 - 2.1 ความหมายของมูลฝอย
 - 2.2 ประเภทของมูลฝอย
 - 2.3 ลักษณะของมูลฝอย
 - 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอย
 - 2.5 แนวทางการจัดการมูลฝอย
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกิจกรรมพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ชุมชน รัฐ หรือประเทศ กระแสแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเกิดจากปัญหาและ

ความล้มเหลวในการดำเนินงานพัฒนาในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ซึ่งในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นมักให้ความสำคัญกับบทบาทของคนภายนอกชุมชนโดยละเลยศักยภาพและความสามารถของคนในชุมชน ทำให้การพัฒนาไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน นำมาซึ่งปัญหาคือความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ปัญหาลักษณะนี้จึงนำไปสู่ความพยายามที่จะจัดรูปแบบและความคาดหวังของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาขึ้นมาใหม่เพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งวิธีการที่ดีที่สุด คือ การให้ประชาชนในชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในการวิเคราะห์ปัญหา แสวงหาทางออก ตลอดจนตัดสินใจและประเมินผลด้วยตนเอง ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ที่ให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยเน้นการกระจายอำนาจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ควบคุม และฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อม สนับสนุนและเร่งพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนให้ประชาชนในท้องถิ่นชุมชนมีการพึ่งตนเองได้ ตลอดจนเสริมสร้างกลไกทางกฎหมายระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สุทธิดา สุวรรณะ , 2545)

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา การร่วมคิด การร่วมตัดสินใจ และการแก้ปัญหาร่วมกันด้วยความคิดสร้างสรรค์ ร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม ตลอดจนสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง (เออร์วิน , 1976 : 138 อ้างถึงใน สุรเดช มาสทินพันธ์, 2545 : 18)

ส่วน จักรพงษ์ ทองเพชร (2539 : 14) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนในสังคมหรือชุมชนได้เข้าไปร่วมในการดำเนินการทุกขั้นตอนในกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมที่รัฐบาลหรือองค์กรต่างๆ จัดให้มีขึ้น หรือกิจกรรมที่ประชาชนในชุมชนนั้นร่วมกันคิดขึ้นมาเอง เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนนั้นให้ดีขึ้น อันจะนำไปสู่วิวัฒนาการของการปกครองตนเองในอนาคตของชุมชนนั้นต่อไป

จากความหมายที่ยกตัวอย่างข้างต้น สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ หลายรูปแบบ ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้คำจำกัดความของคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ว่าหมายถึง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของประชาชน ซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการหรือความพอใจที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันและได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การมีส่วนร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา คิดและเสนอแนวทางดำเนินงาน ดำเนินงาน รับผลประโยชน์ และติดตามหรือประเมินผล เพื่อประโยชน์ที่

ดีที่สุดที่จะเกิดกับประชาชน และนำไปสู่การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ ตลอดจนก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างหน่วยงานของรัฐและประชาชน ส่งผลทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆบรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือเป็นไปตามแผนงานหรือโครงการที่ได้กำหนดไว้ และการศึกษาครั้งนี้ ใช้แนวคิดของการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาหาแนวทางในการปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการและกิจกรรมด้านการจัดการมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชนปรักตกตามวัฒนธรรมประเพณีหรือตามแบบแผนงานของชุมชนได้กำหนดไว้

1.2 ปัจจัยในการมีส่วนร่วมของชุมชน

Cohen and Uphoff (1977 : 7-26) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมในการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยพิจารณาแยกเป็น 2 ประเด็น คือ

1. พิจารณากิจกรรมการมีส่วนร่วมว่าทำอะไรบ้าง ใครเป็นผู้ทำ และทำด้วยวิธีการอย่างไร ซึ่ง Cohen and Uphoff กล่าวว่า การมีส่วนร่วมดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐาน 3 มิติดังนี้

มิติที่ 1 มีส่วนร่วมในเรื่องอะไร (What participation are we concerned with?)

จัดว่าเป็นประเภทหรือลักษณะของการมีส่วนร่วม (Kinds of participation) แยกการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision making)
- 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Participation in implementation)
- 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in benefits)
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in evaluation)

มิติที่ 2 ใครที่เข้ามามีส่วนร่วม (Whose participation are we concerned with?)

กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน (Popular participation) ได้จำแนกกลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม เป็น 4 กลุ่มได้แก่

- 1) ผู้ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น (Local resident, or local people)
- 2) ผู้นำท้องถิ่น (Local leaders)
- 3) เจ้าหน้าที่ของรัฐ (Government personnel)
- 4) คนต่างชาติ (Foreign personnel)

กลุ่มคนทั้ง 4 กลุ่มดังกล่าว มีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมที่

แตกต่างกัน โดยพิจารณาจาก

- เพศ
- อายุ

- สถานภาพของครอบครัว
 - การศึกษา
 - การแบ่งกลุ่มในสังคมได้แก่ กลุ่มชนชาติเผ่า เชื้อชาติ ศาสนาที่นับถือ
- ชั้นวรรณะ ภาษาที่ใช้ แหล่งกำเนิด และอื่นๆ
- อาชีพ
 - รายได้
 - ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน
 - ระยะทางของที่พักกับที่ตั้งของโครงการความร่วมมือ
 - สถานภาพของการถือครองที่ดิน
 - สถานภาพของการได้รับการจ้างงาน (ทำงานเต็มเวลาหรือไม่เต็มเวลา)

เป็นต้น

มิติที่ 3 การมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร (How is participation occurring within the project?) โดยมีประเด็นที่ควรพิจารณา 4 ประเด็น คือ

- 1) พื้นฐานของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ
 - แรงที่กระทำให้เกิดการมีส่วนร่วม มาจากเบื้องบนหรือเบื้องล่าง
 - แรงที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมมาจากที่ใด
- 2) รูปแบบของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ
 - รูปแบบขององค์กร
 - การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม
- 3) ขอบเขตของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ
 - ระยะเวลาที่เข้ามามีส่วนร่วม
 - ช่วงของกิจกรรม
- 4) ประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ
 - การให้อำนาจแก่การมีส่วนร่วม
 - ปฏิสัมพันธ์ของคุณลักษณะต่างๆของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

ส่วนร่วม

2. พิจารณาถึงบริบทของการมีส่วนร่วม ได้แก่ คุณลักษณะของโครงการที่กระทบต่อการมีส่วนร่วม กับสภาพแวดล้อมที่กระทบต่อการมีส่วนร่วม จำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ

2.1 คุณลักษณะของโครงการที่มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วม (Effects of project characteristics on participation) ได้แก่

2.1.1 ผลกระทบของสิ่งนำเข้าสู่โครงการ (Entry effect) ได้แก่

- 1) ความซับซ้อนของเทคโนโลยีที่ใช้ในโครงการ เช่น โครงการที่ใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากจะเป็นข้อจำกัดในการเข้ามามีส่วนร่วมของบางคน
- 2) ทรัพยากรที่ซับซ้อนของโครงการ เช่น โครงการเงินกู้ที่ให้โอกาสเฉพาะผู้ที่มีที่ดินมาค้ำประกันเงินกู้

2.1.2 ผลกระทบของประโยชน์จากโครงการ (Benefit effect) ได้แก่

- 1) ผลประโยชน์ที่สัมผัสได้หรือมีตัวตนที่สัมผัสได้ (Tangibility) เช่น โครงการชลประทานที่สามารถแจกจ่ายน้ำให้กับเกษตรกรได้ใช้ประโยชน์อย่างรวดเร็ว จะดูเหมือนว่าเป็นสิ่งที่ประเมินได้ง่ายกว่าโครงการที่ออกแบบอย่างดี จนมั่นใจได้ว่าจะสามารถแจกจ่ายน้ำได้แม้ในปีที่แห้งแล้ง
- 2) ความเป็นไปได้ของผลประโยชน์ที่จะได้รับ (Probability) โครงการที่แนะนำให้ปลูกพืชชนิดใหม่แต่มีความเสี่ยงสูง (ผลประโยชน์สูง) ย่อมจะประเมินผลได้ยากกว่าโครงการที่แนะนำให้ปลูกพืชชนิดที่มีความเสี่ยงต่ำ (ผลประโยชน์ไม่สูง)
- 3) ผลประโยชน์ที่ได้รับทันที (Immediacy) เช่น โครงการอาหารที่ใช้วิธีการแจกอาหารเพิ่มย่อม จะประเมินได้ง่ายกว่าการแนะนำพืชชนิดใหม่ที่ให้คุณค่าทางอาหารมากกว่า (แต่ปริมาณเท่าเดิม)
- 4) การกระจายผลประโยชน์ (Distribution) เช่น การให้บริการคลินิกเคลื่อนที่ซึ่งประชาชนสามารถใช้บริการได้ง่ายกว่าการให้บริการที่เป็นสากล แต่ยากที่จะเข้าใช้บริการได้

2.1.3 ผลกระทบของการออกแบบ (Design effect) ได้แก่

- 1) การเชื่อมโยงโครงการ (Programme linkages) เช่น โครงการพัฒนาชนบทแบบเบ็ดเสร็จซึ่งมีหลายโครงการผสมผสานกัน ย่อมประเมินได้ง่ายกว่าโครงการที่มีกิจกรรมและวัตถุประสงค์เดียว
- 2) ความยืดหยุ่นของโครงการ (Programme flexibility) เช่น โครงการก่อสร้างถนนจากฟาร์มไปสู่ตลาด ที่ได้มีการเตรียมวางแผนไว้อย่างละเอียดและค่อนข้างแน่นอน ย่อมประเมินได้ง่ายกว่าโครงการยืดหยุ่นและต้องคำนึงถึงความต้องการของท้องถิ่น ได้แก่ ความต้องการเกี่ยวกับประเภทของถนน สถานที่ที่จะสร้าง รวมถึงวิธีการดำเนินงาน เพื่อให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมนั่นเอง

3) ความสามารถของการเข้าถึงในแง่ของการบริหาร (Administrative accessibility) เช่น การมีส่วนร่วมในโครงการปรับปรุงการศึกษาของท้องถิ่น ซึ่งมีผู้รับผิดชอบในการตัดสินใจหลายฝ่ายทั้งภาครัฐบาลกลางและฝ่ายท้องถิ่น การประเมินในเรื่องนี้ย่อมจะยากกว่าโครงการที่มีฝ่ายบริหารเข้ามาแทรกแซงน้อยกว่า กล่าวคือ ปริมาณการมีส่วนร่วมจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับโครงสร้างของการบริหารโครงการ

4) ความครอบคลุมในแง่บริหาร (Administrative coverage) เช่น กรณีที่มีคณะทำงานอยู่ไม่เพียงพอ ทำให้การบริการและการติดต่อกับผู้เข้ามามีส่วนร่วมทำได้ อย่างจำกัด หรือมีการติดต่ออย่างผิวเผิน การดำเนินงานเช่นนี้ย่อมเป็นข้อขัดขวางต่อการเข้ามามี ส่วนร่วมของประชาชน

2.2 ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมต่อกิจกรรมการมีส่วนร่วม (Task environment)

ได้แก่

- 2.2.1 ปัจจัยด้านกายภาพและชีวภาพ (Physical and biological factors)
- 2.2.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (Economic factors)
- 2.2.3 ปัจจัยด้านการเมือง (Political factors)
- 2.2.4 ปัจจัยด้านสังคม (Social factors)
- 2.2.5 ปัจจัยด้านวัฒนธรรม (Cultural factors)
- 2.2.6 ปัจจัยด้านประวัติความเป็นมา (Historical factors)

นอกจากนี้ ปัจจัยที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ยังแบ่งออกได้ เป็น 4 กลุ่ม ดังต่อไปนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ , 2543)

1. ปัจจัยด้านกลไกของรัฐ โดยรัฐต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

- การกำหนดนโยบาย ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมท้องถิ่น
- สนับสนุนกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง
- การสร้างช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน โดยระบบต่างๆของราชการต้องเอื้ออำนวยและเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

2. ปัจจัยด้านประชาชน โดยประชาชนในชุมชน ต้อง

- มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา
- เป็นฝ่ายตัดสินใจ ริเริ่มกิจกรรม และรับผลประโยชน์
- เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม หรือเป็นผู้นำท้องถิ่น

- มีการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานอื่น
 - ได้รับการฝึกอบรม การศึกษาคูงาน และรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างค่อเนื่อง
3. ปัจจัยด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้องทำหน้าที่ดังต่อไปนี้
- ศึกษาชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน และได้เรียนรู้สภาพแวดล้อมในทุกๆ

ด้านในชุมชน

- มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วม
- ค้นหาผู้นำที่มีศักยภาพ ซึ่งเป็นผู้ที่กระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในงานพัฒนา

ส่วนร่วมในงานพัฒนา

- รวมกลุ่มกับชาวบ้านเพื่อหาหนทางแก้ปัญหา
- เป็นผู้สนับสนุนด้านการศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร วิทยาการใหม่ๆ และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- มีความจริงใจ และมีความผูกพันกับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนเชื่อถือและศรัทธา
- ดำเนินงานพัฒนาที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

4. ปัจจัยจูงใจ

- การได้รับผลประโยชน์จากการได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา
- โครงการพัฒนาตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

1.3 เงื่อนไขสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย (เทศบาลนครลำปาง เทศบาลตำบลบ้านพรุ เทศบาลนครนนทบุรี สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย Japanese Global Environment Forum และ Japanese Ministry of the Environment 2544 : 36)

1. ความตระหนักถึงปัญหาหรือการได้รับผลกระทบร่วมกัน
2. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน
3. การมีความสนใจร่วมกัน

เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนนั้น ช่างแบ่งออกได้ ดังนี้ (อภิศักดิ์ ไผ่ทาค่า, 2539 : 79-80 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ บุญญาวัตร, 2546 : 24)

1. ประชาชนต้องมีเวลา และต้องไม่เสียค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไป ประเมินค่าผลตอบแทนที่จะได้รับ
2. ประชาชนต้องมีความสนใจที่จะสัมพันธ์กันกับการมีส่วนร่วมนั้น และสามารถสื่อสารได้เข้าใจตรงกันทั้งสองฝ่าย

3. ประชาชนต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคม

ส่วนเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน อันเกิดจากภาครัฐ ได้แก่

1. ทัศนคติด้านการพัฒนา
2. นโยบาย แนวทางปฏิบัติ
3. รูปแบบโครงสร้างการบริหารจัดการ
4. ศักยภาพของบุคลากร
5. กฎระเบียบ
6. งบประมาณ

1.4 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามผลนั้น นับเป็นกระบวนการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาและสนองตอบความต้องการของตนและชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งมีประโยชน์ดังนี้ (กรมการปกครอง และสำนักงานความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป. : 6)

1. ช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เพราะเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน
2. ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น
3. การดำเนินโครงการราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น
4. โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้นและมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนา มากขึ้น ตลอดจนช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

1.5 การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

ปิยธิดา ศรีเดช (2543) ได้กล่าวถึงการดำเนินการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนของชุมชนต่างๆ เช่น เทศบาลเมืองนครสวรรค์ ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของชุมชน โดยทำให้ความรู้และกระตือรือร้นของประชาชนเห็นความสำคัญของโครงการหรือกิจกรรม
2. การจัดตั้งชุมชนเพื่อการพัฒนา โดยรวมชุมชนที่มีความพร้อมและยินดีเข้าร่วมโครงการ
3. การจัดตั้งศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน
4. การระบุปัญหาของชุมชนและการทำกิจกรรม

5. การประชุมร่วมกันระหว่างกรรมการชุมชนและเทศบาล เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำเสนอปัญหาของชุมชนและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

แนวคิดนี้ สอดคล้องกับข้อสรุปของ ศักดิ์สิทธิ์ ตรีเดช (2544) ที่ได้นำเสนอกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเป็นเมือง และชุมชนน่าอยู่ ไว้ดังนี้

1. การเตรียมคนในชุมชนให้มีความพร้อม
2. การสร้างหรือหากกลุ่มแนวร่วมที่มีความต้องการสอดคล้องกัน
3. การสร้างแผนปฏิบัติการร่วมกัน
4. การร่วมดำเนินโครงการหรือกิจกรรมแบบองค์รวม
5. การติดตามประเมินผลรวมถึงการกำหนดตัวชี้วัด

1.6 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในส่วนของขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้น Cohen and Uphoff (1977 : 38-40) ได้กล่าวว่า ในการทำความเข้าใจกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น จะต้องพิจารณาว่า

1. การมีส่วนร่วมนั้นอยู่ในขั้นตอนใด ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ
- 2) การร่วมตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา
- 3) การร่วมดำเนินการในกิจกรรมการพัฒนา
- 4) การร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา
- 5) การร่วมประเมินผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา

2. ใครบ้างที่เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งองค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนอาจเป็นผู้นำหรือชาวบ้านทั่วไป เจ้าหน้าที่ของทางราชการหรือเอกชน

3. การมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนเกิดขึ้นได้อย่างไร โดยต้องพิจารณาว่าจุดเริ่มของโครงการ/กิจกรรมเกิดจากคนภายนอกที่เป็นเจ้าหน้าที่จากทางราชการ นักพัฒนาหรือคนในชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่มอิทธิพล หรือเกิดจากปัญหาหรือความต้องการของประชาชน และเข้าร่วมด้วยความเต็มใจหรือความเกรงใจ เป็นต้น

ในทำนองเดียวกัน สมปราชญ์ ผลชู (ม.ป.ป. : 7-10 อ้างถึงใน จรูญพันธ์ เชื้อววิทย์, 2545 : 22) ได้กำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ เป็นขั้นเริ่มต้นของการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตามและประเมินผล และการร่วมตัดสินใจ

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการประสานงาน จัดสรรควบคุมทางการเงินและบริการ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ส่วนตัวหรือส่วนรวมก็ได้

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการควบคุมและตรวจสอบกิจกรรมทั้งหมดภายในขอบเขตที่เหมาะสม

1.7 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

สมเดช สิทธิพงศ์พิทยา (2544) แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 6 ระดับคือ

1. การไม่มีส่วนร่วม หมายถึง บุคคลนั้นไม่มีส่วนร่วมเลย หรืออาจมีส่วนร่วมโดยถูกบังคับ

2. การมีส่วนร่วมน้อยมาก หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ไม่ได้เกิดจากความสมัครใจ แต่เข้าร่วมเพื่อมุ่งหวังค่าจ้าง หรือรางวัลตอบแทน

3. การมีส่วนร่วมน้อย หมายถึง การร่วมรับทราบการดำเนินงานของโครงการพัฒนาต่างๆ โดยอาจร่วมมือและให้ความสนับสนุนบ้างบางกรณี

4. การมีส่วนร่วมปานกลาง หมายถึง การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นหรือแสดงปัญหาความต้องการต่อที่ประชุมรวมถึงการถูกสัมภาษณ์

5. การมีส่วนร่วมมาก หมายถึง การเข้าร่วมตัดสินใจ รวมทั้งร่วมดำเนินงาน และประเมินผลโครงการ

6. การมีส่วนร่วมในอุดมคติ ซึ่งเกิดขึ้นยากในทางปฏิบัติ โดยยึดหลักเสียงของประชาชนคือกฎหมายหรือยุติในทุกกรณี

กล่าวโดยสรุป การที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากหรือน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความเต็มใจในการเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเสนอความต้องการที่เกิดจากชุมชน ซึ่งต้องมีการวางแผนอย่างมีระบบ มีโอกาสและขีดความสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุความมุ่งหมาย และสามารถประเมินผลการดำเนินงานได้ว่าเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากน้อยเพียงใด

1.8 แนวทางสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน

วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล (2544) ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรชุมชนในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. กิจกรรมการพัฒนาใด ๆ ของชุมชนจะต้องเริ่มจากประชาชนที่จะเป็นผู้ริเริ่ม เนื่องจากเป็นผู้รู้ปัญหาของชุมชนและความต้องการของตนเองมากที่สุด
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกของชุมชน ในรูปองค์กรชุมชน
3. ประชาชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมในทุกขั้นตอนให้มากที่สุด
4. ภาครัฐและภาคเอกชน ควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาของประชาชน เพื่อเพิ่มศักยภาพ พัฒนาขีดความรู้และทักษะในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับมูลฝอยและการจัดการมูลฝอย

2.1 ความหมายของมูลฝอย

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2534) ได้ให้ความหมายของคำว่า มูลฝอย ไว้ ดังนี้ มูลฝอย หมายถึง บรรดาสิ่งต่างๆ ซึ่งในขณะนั้นคนไม่ต้องการและทิ้งไป ทั้งนี้ รวมตลอดถึงเศษผ้า เศษอาหาร มูลฝอยสัตว์ ซากสัตว์ เถ้า ฝุ่นละอองและเศษวัตถุ สิ่งของที่เก็บกวาดจากเคหสถาน อาคาร ถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์ โรงงานอุตสาหกรรม และที่อื่นๆ

ตามพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ที่เจาะจงว่า มูลฝอย หมายถึง เศษกระดาษ เศษผัก เศษอาหาร กุ้งพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร รวมตลอดถึง เถ้า ซากสัตว์ มูลสัตว์ ฝุ่นละออง และเศษวัตถุที่ทิ้งแล้วจากบ้านเรือน ที่พักอาศัย สถานที่ต่างๆ รวมถึงสถานที่สาธารณะ ตลาด และโรงงาน อุตสาหกรรม ขกเว้นอุจจาระและปัสสาวะของมนุษย์เป็นปฏิถุทธ์ที่ต้องการเก็บและกำจัดที่แตกต่างออกไป (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2533)

มูลฝอยชุมชนหรือมูลฝอยเทศบาล หมายถึง มูลฝอยที่ถูกปล่อยออกมาจากที่พักอาศัย และสถานที่ประกอบธุรกิจการค้า ที่อยู่ในเขตชุมชนหรือเขตเทศบาล การเก็บรวบรวมและการกำจัดมูลฝอยดังกล่าวมักเป็นหน้าที่ของเทศบาลหรือหน่วยงานราชการ (ชาติ เขียมไชยศรี, 2542)

2.2 ประเภทของมูลฝอย

สุทิน อยู่สุข (2531) ได้กล่าวถึง ประเภทของมูลฝอยว่าสามารถจำแนกได้หลายแบบ ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้เกณฑ์ใดในการจำแนก เช่น แหล่งกำเนิด องค์ประกอบ หรือคุณสมบัติของมูลฝอย ซึ่งมูลฝอยอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ (1) มูลฝอยโดยทั่วไป ซึ่งเกิดขึ้นจากการดำรงชีพ และการดำเนินธุรกิจ ส่วนหนึ่ง และ (2) มูลฝอยจากงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งของมูลฝอยที่เกิดจากการดำเนินธุรกิจเช่นกัน ซึ่งในบางประเทศนั้นเทศบาลจะรับผิดชอบดำเนินการ เก็บขน

และกำจัดมูลฝอยประเภททั่วไปเท่านั้น สำหรับมูลฝอยจากงานอุตสาหกรรมนั้นให้เป็นหน้าที่ของเจ้าของกิจการที่จะต้องจัดการและดำเนินการเอง ภายใต้กฎเกณฑ์ข้อบังคับที่กำหนดไว้

นอกจากนี้ ยังอาจแยกประเภทของมูลฝอยตามแนวทางการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมได้ ดังนี้ (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพลังงาน, ม.ป.ป.)

1. มูลฝอยรีไซเคิล หมายถึง วัสดุที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้ใหม่ โดยกระบวนการจัดการทางอุตสาหกรรม หรือนำกลับมาใช้ซ้ำได้โดยตรง เช่น กระดาษหนังสือพิมพ์ สมุด เศษแก้ว พลาสติก

2. มูลฝอยอินทรีย์ หมายถึง มูลฝอยที่สามารถย่อยสลายได้และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในรูปของปุ๋ย เช่น เศษอาหาร ผัก ผลไม้ ใบไม้ กิ่งไม้ เป็นต้น

3. มูลฝอยอันตราย หมายถึง มูลฝอยที่เกิดจากอาคารบ้านเรือน และต้องการการจัดการที่พิเศษกว่ามูลฝอยประเภทอื่นๆ เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ เป็นต้น

4. มูลฝอยทั่วไป หมายถึง มูลฝอยที่ไม่สามารถย่อยสลายและนำกลับมาใช้ซ้ำได้ เช่น ถุงพลาสติก โฟม เป็นต้น

2.3 ลักษณะของมูลฝอย

มูลฝอยมีหลายชนิด แต่ละชนิดมีแหล่งกำเนิดแตกต่างกันไป ทำให้ลักษณะมูลฝอยแต่ละชุมชนแตกต่างกันทั้งส่วนประกอบ ขนาด และความหนาแน่น ปริมาณของ มูลฝอยที่เกิดขึ้นแต่ละชุมชนก็ไม่มีแน่นอนเช่นกัน ทั้งนี้ ปริมาณและลักษณะของมูลฝอยแตกต่างกัน เนื่องจากองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง 6 ประการ คือ (ระพีณ แสนสุค, 2541)

1. ความหนาแน่นของประชากร ชุมชนที่มีคนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นจะมีมากกว่าชุมชนที่มีคนจำนวนน้อย ทั้งนี้เพราะมูลฝอยส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ จึงมีผลให้ปริมาณมูลฝอยในชุมชนผันแปรไปตามจำนวนประชากรที่อยู่อาศัยในชุมชนด้วย

2. อุปนิสัยของประชาชนในชุมชน ชุมชนที่ประชาชนชอบบริโภคผักและผลไม้มาก จะทำให้ชุมชนนั้นมีปริมาณขยะสดสูง ส่วนประชาชนที่มินิสัยไม่รักความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะทิ้งมูลฝอยกระจัดกระจายไม่รวบรวมเป็นที่เป็นทาง ทำให้ปริมาณมูลฝอยที่จะเก็บขนน้อยลง แต่จะมีอยู่ตามลำคลอง ถนน ที่สาธารณะ เป็นต้น

3. ฤดูกาล ในแต่ละฤดูกาล จะมีปริมาณมูลฝอยแตกต่างกัน เช่น ช่วงฤดูร้อนและฤดูฝน เป็นฤดูที่มีผลไม้มากหลายชนิด ทำให้ปริมาณมูลฝอยมีมากกว่าฤดูหนาว เป็นต้น

4. สภาพเศรษฐกิจของชุมชน ชุมชนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจดี ประชาชนสามารถซื้อสิ่งของเครื่องใช้ทั้งเพื่ออุปโภคและบริโภคได้มาก ทำให้ปริมาณมูลฝอยมีมาก

5. การจัดการมูลฝอยในชุมชน ชุมชนที่มีการจัดการดีทำให้สามารถจัดการปริมาณมูลฝอยได้มากกว่าชุมชนที่มีการจัดการไม่ดี ดังนั้น ปริมาณมูลฝอยที่ตกค้างจึงมีน้อยตามไปด้วยเช่นกัน

6. ลักษณะที่ตั้งของชุมชน ชุมชนย่านการค้า จะมีมูลฝอยมากกว่าย่านที่พัก และชุมชนที่มีโรงงานอุตสาหกรรมมากจะปล่อยมูลฝอยออกมามาก และมีหลายชนิดกว่าชุมชนที่มีโรงงานอุตสาหกรรมน้อย

ทั้งนี้ การคาดประมาณการณปริมาณและลักษณะของมูลฝอยที่เกิดขึ้นในพื้นที่รับผิดชอบในปัจจุบันและอนาคต เป็นงานที่สำคัญประการแรกของการวางแผนจัดการมูลฝอย เพื่อจะได้กำหนดแผนการในการควบคุมแก้ไขปัญหามูลฝอย การเลือกวิธีการจัดการมูลฝอยและปฏิบัติการจัดการมูลฝอยตามแผนที่วางไว้ รวมถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณ และลักษณะของมูลฝอยจะถูกนำมาใช้เพื่อกิจกรรม ดังต่อไปนี้ (สุทิน อยู่สุข, 2531)

1. การพิจารณาการจัดเตรียมภาชนะรองรับมูลฝอย (จำนวน ความจุ รูปร่าง ลักษณะ) เพื่อรอการเก็บขนไปกำจัด
2. การพิจารณา ชนิด ความจุ และจำนวนของพาหนะเก็บขนมูลฝอย
3. การประเมินความเป็นไปได้ในการจัดการมูลฝอยด้วยวิธีการต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การนำมูลฝอยบางส่วนกลับมาใช้ใหม่ การปรับหรือเปลี่ยนแปลงสภาพมูลฝอย
4. การระบุปริมาณของมูลฝอยที่ต้องการการจัดการเป็นพิเศษ เช่น มูลฝอยที่เป็นพิษ และมูลฝอยกำจัดยากกว่าปกติ
5. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการประเมินความเปลี่ยนแปลงปริมาณและลักษณะของมูลฝอยในอนาคต
6. เพื่อพิจารณา ออกแบบ และวางแผนจัดเตรียมสถานที่กำจัดมูลฝอยขั้นสุดท้าย ให้มีขนาดความจุได้พอเพียงตามความต้องการ และเหมาะสมกับงบประมาณที่กำหนดไว้

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอย

การแก้ปัญหาและดำเนินการจัดการมูลฝอยในชุมชนที่ได้ผลและมีประสิทธิภาพ นั้น คือ การทำให้มูลฝอยถูกเก็บออกไปจากชุมชนอย่างรวดเร็ว เรียบร้อย มีรูปแบบและวิธีการที่ถูกต้อง ประหยัด เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และลักษณะมูลฝอย โดยเกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของประชาชนในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะโดยสภาพของมูลฝอยนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการแล้วทิ้งไป แต่ความเป็นจริงภายในตัวมูลฝอยนั้นยังมีสิ่งที่เป็น

ประโยชน์อยู่ข้างคามแต่ชนิดและส่วนประกอบ อาจจะเป็นประโยชน์ในด้านวัสดุ ด้านพลังงาน หรือการปรับปรุงคุณภาพของพื้นที่ดินให้เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ ดังนั้นการจัดการมูลฝอยในปัจจุบัน ไม่เพียงแต่มุ่งกำจัดหรือลดปริมาณมูลฝอยลงเพียงเท่านั้น แต่จะต้องให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกันได้รับผลประโยชน์ตอบแทนให้มากที่สุดด้วย ซึ่ง สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และนันทพล กาญจนวัฒน์ (2543 : 88-92) กล่าวว่า การจัดการมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพนั้น ประชาชนในชุมชนจะต้องเริ่มเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ การร่วมรับรู้ การร่วมคิด การร่วมดำเนินการ การร่วมติดตามตรวจสอบ ในความสำเร็จและความล้มเหลวของการจัดการมูลฝอยในชุมชนอย่างใกล้ชิดพร้อมกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการหรือหน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง จากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยเป็นการทำงานแบบพึ่งพาตนเองเป็นหลัก นอกจากนั้นยังต้องหาวิธีการที่เหมาะสมในเชิงของการอุ้มชูใจ และส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือจากประชาชน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าได้มีแนวทางดำเนินการ โดยใช้กลไกทางชุมชน ได้แก่ การรณรงค์ การสร้างวิสัยทัศน์และจิตสำนึก การสร้างเครือข่าย การจัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการมูลฝอยของชุมชน การประชาสัมพันธ์และให้ความรู้แก่คนในชุมชนในเรื่องการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และพลังงาน, ม.ป.ป.)

2.5 แนวทางการจัดการมูลฝอย

สมทิพย์ คำนริวัฒน์ (2541) ได้กล่าวถึงการจัดการมูลฝอยว่าเป็นการดำเนินงานเกี่ยวกับการควบคุมการเกิดมูลฝอย การรวบรวม คัดแยก กักเก็บ เก็บขน การขนถ่ายและขนส่ง การปรับแต่งเปลี่ยนรูปมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด และการกำจัดมูลฝอยโดยยึดหลักวิธีการที่เหมาะสมตามหลักสุขภาพและสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

ส่วนวิธีในการกำจัดมูลฝอยนั้น สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ม.ป.ป. : 93 อ้างถึงใน ระพีณ แสนสุด, 2541) ได้แบ่งวิธีการในการกำจัดมูลฝอยออกเป็น 4 วิธี คือ

1. การกองไว้ให้เน่าเปื่อย วิธีนี้เหมาะกับชุมชนขนาดเล็ก ปริมาณมูลฝอยมีน้อย และเป็นมูลฝอยที่เน่าเปื่อยได้ตามธรรมชาติ เช่น ใบคอง เศษอาหาร แต่มีปัญหาเรื่องกลิ่นรบกวน
2. การฝังกลบ วิธีนี้ที่ฝังกลบต้องอยู่ห่างไกลชุมชนพอสมควร มีหลุมขนาดใหญ่ มีการป้องกันการแพร่เชื้อโรคเป็นอย่างดี วิธีนี้เหมาะสมสำหรับเมืองใหญ่ แต่มีปัญหาเรื่องการขนส่ง
3. วิธีการเผา โดยมูลฝอยที่จะนำมาเผา นั้น จะต้องมีการคัดเลือกแยกชนิดที่สามารถเผาได้ ซึ่งหมายถึงการลงทุนและใช้เวลา ก่อนการกำจัดและจะต้องมีโรงเผามูลฝอยที่เหมาะสม วิธีนี้เป็นประโยชน์ในการกำจัดมูลฝอยที่ย่อยสลายได้ยาก

4. การนำมูลฝอยไปใช้ประโยชน์ เช่น ทำปุ๋ย ผลิตกระดาษ หรือนำเอาพลาสติกไปแปรสภาพเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ เป็นต้น

ในทำนองเดียวกัน มุลินธิเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพลังงาน (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพไว้ ดังนี้

- การลดปริมาณการผลิตมูลฝอย ซึ่งมีหลายวิธี เช่น การลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิด (Reduce) การหลีกเลี่ยงวัสดุที่กำจัดยาก (Reject) การนำวัสดุที่ใช้แล้วกลับมาใช้ซ้ำ (Reuse) การซ่อมแซมวัสดุที่ชำรุดเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ (Repair) การแปรรูปวัสดุเพื่อกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และการฟื้นฟูประโยชน์จากมูลฝอย (Recovery)

- การใช้ประโยชน์จากมูลฝอย เช่น การหมักทำปุ๋ย และ การผลิตเชื้อเพลิงจากมูลฝอย

- การกำจัดมูลฝอยที่เหมาะสม ซึ่งหลังจากการลดปริมาณการผลิตมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดแล้ว จะเหลือปริมาณในส่วนที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่หรือใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่นได้ ดังนั้นต้องมีการกำจัดมูลฝอยที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ไม่ก่อมลภาวะทั้งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และสามารถรองรับปริมาณมูลฝอยครอบคลุมทั้งพื้นที่ในระยะยาว

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานวิจัยที่ศึกษาถึงจัดการมูลฝอยโดยชุมชนมีส่วนร่วม พบว่ามีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกับหัวข้อการศึกษาครั้งนี้ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการจัดการมูลฝอย

ดวงดา พิริยานนท์ (2540) ได้ศึกษาเรื่อง “ การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และทัศนคติของประชาชนกับการยอมรับการทิ้งมูลฝอยแยกประเภทในเขตเทศบาลโครงการรณรงค์การแยกประเภทมูลฝอย” ผลการวิจัยพบว่า (1) กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษา อาชีพ รายได้ ลักษณะที่อยู่อาศัยต่างกัน มีการเปิดรับข่าวสารแตกต่างกัน (2) การเปิดรับข่าวสารจากเพื่อน/เพื่อนร่วมอาชีพ มีความสัมพันธ์กับความรู้ในเรื่องการทิ้งมูลฝอยแยกประเภท (3) ความรู้ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของกลุ่ม ตัวอย่างที่มีต่อการทิ้งมูลฝอยแยกประเภท (4) การเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ ทัศนคติ และการเปิดรับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่โครงการรณรงค์มีอิทธิพลในทางบวกต่อการยอมรับการทิ้ง มูลฝอยแยกประเภทในปัจจุบัน

นฤเทพ สิทธิวิชาญคุณะ (2541) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะมูลฝอย : กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร พบว่าประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะมูลฝอยในระดับปานกลาง ร้อยละ 71.2 และจากการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์พบว่า ที่อยู่อาศัย อาชีพ การศึกษา การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับขยะมูลฝอย จิตสำนึกต่อการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะมูลฝอย ส่วนอายุ รายได้ ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องขยะมูลฝอยและทัศนคติต่อพนักงานเก็บขยะ ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะมูลฝอย

ระพีณ แสณสุค (2541) ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในมาตรการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลนครยะลา พบว่า (1) ระดับการศึกษาของประชาชนทำให้การมีส่วนร่วมในมาตรการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลนครยะลาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (2) รายได้ของครอบครัว ศาสนา ความเชื่อถือศรัทธาคณะผู้บริหาร ระยะเวลาที่อยู่อาศัย การเป็นสมาชิกทางสังคม การทราบข่าวสารและทัศนคติของประชาชนต่อมาตรการจัดการมูลฝอยของเทศบาลนครยะลาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และยังพบว่าปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือพนักงานเก็บขยะไม่หมดและเวลาก็ก๊บไม่แน่นอน ปัญหาเรื่องกลิ่นและสัตว์คู่ยี่เยี้ย

สมานมิตร พัฒนา (2541) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านต่อการเป็นผู้นำในการแยกประเภทขยะชุมชน ในจังหวัดนครปฐม” พบว่า ปัจจัยที่มีผลทำให้การเรียนรู้เกี่ยวกับการคัดแยกประเภทมูลฝอยชุมชนแตกต่างกัน ได้แก่ รายได้ ปัจจัยที่มีผลทำให้ทัศนคติต่อการคัดแยกประเภทมูลฝอยชุมชนแตกต่างกัน ได้แก่ รายได้ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และความรู้เกี่ยวกับการแยกประเภทมูลฝอยชุมชน ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการแยกประเภทมูลฝอยชุมชน ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา การได้รับข้อมูลข่าวสาร

รัชนิศ แก้วศรีช่วง (2543) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการจัดการมูลฝอยที่ใช้ประโยชน์ได้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนย่อยวัดบางไผ่ อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาด้านทัศนคติประกอบด้วยความรู้ ความคิดเห็นและการมุ่งปฏิบัติเกี่ยวกับมูลฝอยที่ใช้ประโยชน์ได้นั้น คนในชุมชนย่อยวัดบางไผ่ ส่วนใหญ่มีทัศนคติในทางบวกเกี่ยวกับมูลฝอยที่ใช้ประโยชน์ได้ โดยพบว่า ไม่มีปัจจัยใดที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็น ได้แก่ เพศ การใช้ประโยชน์จากอาคาร ประเภทของการเป็นกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย และระยะเวลาในการอยู่อาศัย ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมุ่งปฏิบัติ ได้แก่ ระยะเวลาในการอยู่อาศัย ส่วนเรื่องการคัดแยกมูลฝอย พบว่า สำหรับประชาชน

ทั่วไปนั้น ความรู้มีความสัมพันธ์ในด้านบวกกับความคิดเห็นและการมุ่งปฏิบัติ สำหรับ คณะกรรมการชุมชนนั้น ความรู้มีความสัมพันธ์ในด้านบวกกับความคิดเห็นเท่านั้น

วันเพ็ญ พินเือก (2543) ได้ศึกษาเรื่อง “การรับทราบข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษา เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับความตระหนักที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความตระหนักต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 ผลจากการวิจัยยังพบว่า สื่อมวลชนที่กลุ่มตัวอย่างได้รับข่าวสารการอนุรักษ์เกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมมากที่สุด ได้แก่ โทรทัศน์ ดังนั้น จึงควรมีการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านทางโทรทัศน์ให้มากยิ่งขึ้น และควรมีการเผยแพร่ผ่านทางสื่อเฉพาะกิจให้มากขึ้นด้วย เช่น แผ่นพับ/โปสเตอร์ เอกสารราชการและนิทรรศการ เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ ไม่เคยได้รับข่าวสารจากสื่อเหล่านี้ นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในท้องถิ่นเพื่อจะได้มีความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น

กมลศักดิ์ ธรรมมาวุธ (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอยของเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” พบว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องมูลฝอยและการคัดแยกมูลฝอยอยู่ในระดับสูง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการคัดแยกมูลฝอยของเทศบาลนครหาดใหญ่ และมีระดับการมีส่วนร่วมในการคัดแยกมูลฝอยอยู่ในระดับต่ำ ส่วนการเปรียบเทียบความแตกต่างของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยอื่นๆ พบว่า ความแตกต่างของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอยตามปัจจัยระยะเวลาการอยู่อาศัยในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่มีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ความแตกต่างของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอยตามปัจจัยเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และระดับความรู้ ความเข้าใจเรื่องมูลฝอยและการคัดแยกมูลฝอย ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ปัญหาและอุปสรรคสำคัญคือไม่มีถังแยกมูลฝอยบริเวณที่พักอาศัยหรือมีไม่เพียงพอ รองลงมาคือปัญหาผู้นำชุมชนไม่มีบทบาทในการรณรงค์การคัดแยกมูลฝอย

สุทธิตา สุวรรณะ (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนรัตนวิบูลย์และชุมชนไทยโฮเต็ล ในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอ

ภาคใหญ่ จังหวัดสงขลา” พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอยทั้งสองชุมชนในภาพรวม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งสองชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีระดับการมีส่วนร่วมในด้านการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาค่ากว่าด้านอื่นๆ ประชาชนทั้งสองชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องมูลฝอยและการคัดแยกมูลฝอยอยู่ในระดับดี แต่มีพฤติกรรมในการคัดแยกมูลฝอยในระดับน้อยถึงปานกลาง ด้านปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอย พบว่า สาเหตุที่ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง คือ ไม่มีถังรองรับมูลฝอยแยกประเภทอย่างเพียงพอ ปัญหาเจ้าหน้าที่มาเก็บขนไม่ตรงเวลาหรือไม่มาเก็บขน ปัญหาคน/สัตว์คุ้ยเขี่ยมูลฝอย ปัญหาการขาดจิตสำนึกของคนเนื่องจากไม่เห็นว่าเป็นปัญหามูลฝอยเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน ปัญหาขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน อีกทั้งขาดการประชาสัมพันธ์ที่ครอบคลุมและต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ทราบข่าวสารเรื่องการคัดแยกมูลฝอย ซึ่งคนที่ให้ความร่วมมือในส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เข้ามาประชุมฟังการอบรม แนะนำและสาธิตวิธีการคัดแยกมูลฝอยจากเจ้าหน้าที่เทศบาล และสื่อที่มีบทบาทในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเรื่องการคัดแยกมูลฝอยมากที่สุด คือ การทราบข่าวจากผู้นำหรือกรรมการชุมชน

ภัทราภรณ์ กฤษณะพันธ์ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการคัดแยกมูลฝอยของครัวเรือนในเขตชุมชนเมือง กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองหะ ชุมชนบ้านกลางนา และชุมชนบ้านควนสันติ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” พบว่า การได้รับข่าวสารการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนโดยผ่านทางสื่อโทรทัศน์และการเดินรณรงค์พบปะตามบ้านเรือนของผู้นำชุมชนมีความสัมพันธ์ต่อการคัดแยกมูลฝอยในครัวเรือนในเชิงบวกที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของธนาพร ประสิทธิ์นราพันธ์ (2544) ที่ได้ศึกษาเรื่องการจัดกรขยะชุมชน กรณีศึกษาบ้านดงม่อนกระติง เทศบาลนครลำปาง พบว่า ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านมูลฝอยจากผู้นำชุมชน ทำให้ในชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกับผู้นำชุมชนมากกว่าสื่อด้านอื่นๆ

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านการจัดการมูลฝอย

ปานกมล พิธิฐอรรรถกุล (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา” โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอย พบว่า สามารถพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการมูลฝอยของชุมชนได้ระดับหนึ่ง โดยมีปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของ

ชุมชนในการจัดการมูลฝอย ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสาร การดำเนินการเชิงรุกโดยใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การได้รับการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอกและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

วิวัฒน์ อึ้งเจริญ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา” โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอย พบว่า ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยชุมชนในด้านความรู้ความเข้าใจด้านทัศนคติ และด้านการปฏิบัติ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการจัดการมูลฝอยชุมชนที่เหมาะสม ส่วนเทศบาลมีความเข้าใจต่อสภาพและความต้องการของชุมชนยิ่งขึ้น รวมถึงเห็นความสำคัญและยอมรับในศักยภาพของชุมชน และมีการปรับการทำงานด้านการจัดการมูลฝอยให้เหมาะสมกับชุมชน นอกจากนี้จากการดำเนินการจัดการมูลฝอยชุมชนยังนำไปสู่การจัดตั้งและดำเนินโครงการและกิจกรรมการจัดการมูลฝอยโดยชุมชน ได้แก่ โครงการขยะแลกไข่ และโครงการจุลินทรีย์น้ำ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองท้องถิ่น ปัญหาไม่มีเวลา เทศบาลมีข้อจำกัดด้านเวลาและบุคลากร และปัญหาความเคยชินในการทิ้งมูลฝอยของประชาชนในชุมชน

จากการทบทวนเอกสารข้างต้น สรุปได้ว่าในการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนนั้น ควรพิจารณาปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอย เช่น รายได้ อาชีพ การศึกษา ความรู้ความเข้าใจเรื่องมูลฝอย การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร บทบาทของผู้นำ เป็นต้น รวมทั้งพิจารณารูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ควบคู่ไปกับการศึกษารูปแบบต่างๆของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน เพื่อสามารถนำไปใช้ประกอบการดำเนินกิจกรรมการจัดการมูลฝอยในชุมชน และนำไปสู่การหาแนวทางการปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนที่เหมาะสมตามเงื่อนไขและบริบทของชุมชน อันส่งผลให้การจัดการมูลฝอยในชุมชนประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน